

факторів має найбільший вплив на курсантів і, отже, характер оточуючого середовища може або обмежити, або підвищити можливості впливу інших факторів. Зниженню негативного впливу цих факторів сприяє реалізація особистісно-діяльнісного, середовищного і соціокультурного підходів до соціалізації курсантів в освітньому просторі ВНЗ МНС України. Особистісно-діялісна, середовищна і соціокультурна парадигми передбачають розвиток ВНЗ як відкритої освітньої системи, яка відкидає одноманітність у програшному та ідейному відношенні. Процес соціалізації, побудований на особистісно-діялісній основі, повинен враховувати зміни характеру і змісту праці офіцера служби цивільного захисту, виникнення нових універсальних, інтегрованих професійних функцій, які вступають у протиріччя з регламентованим характером професійної підготовки.

Соціалізація побудована на особистісно-діялісній основі, як показують дослідження, сприяє зниженню негативного впливу ряду негативних факторів (стосунки в колективі; розрив звичних зв'язків; дефіцит поважного ставлення з боку командирів; поява особистісних проблем; низький рівень сформованості психофізіологічних якостей курсантів; невміння довільно входити в оптимальний психологічний стан, швидкого і повного відновлення та ін.), за умови модернізації її процесу і змісту у відповідності зі змінами у структурі і змісті провідних видів соціально-культурної і професійної діяльності і динаміці соціального і особистісного процесів розвитку.

Змістом соціально-культурної діяльності виступає інтелектуальний, емоційний і „поведінковий” досвід особистості, який формується всіма обставинами життя, у тому числі курсантського, і визначає вибір тих чи інших конкретних видів діяльності. Чим ширший діапазон вибору, більше особистість залучена в реальні життєві процеси і виконання різних соціальних ролей, тим більше скорочується дистанція між „чужим” і „власним” досвідом.

Література

1. *Выготский Л.С.* Собрание сочинений: В 6 т. – М., 1984. – Т.4. – С.258 – 259.
2. *Рубинштейн С.Л.* Основы общей психологии. – М.: Педагогика, 1989. – 160 с.
3. *Петровский А.В.* Развитие личности и ведущей деятельности // Вопросы психологии. – 1987. – №1. – С.19.
4. Соціальна педагогіка: Підручник / За ред. *А.Й. Капської*. – К.: Центр навчальної літератури. – 2003. – 256 с.
5. *Выготский Л.С.* История развития психологических функций: В 6 т. – М., 1983. – Т.3. – С. 34.
6. *Леонтьев А.Н.* Избранные психологические произведения: В 2 т. – М., 1983. – Т.1. – 596 с.

УДК 37.013.42

Л.Г. Ковальчук

ОСНОВНІ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

Анотація. У статті проаналізовані основні функції, завдання, принципи і етапи реалізації програм соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми.

Ключові слова: профілактика торгівлі дітьми, програми соціально-педагогічної профілактики.

Аннотация. В статье проанализированы основные функции, задания, принципы и этапы реализации программ социально-педагогической профилактики торговли детьми.

Ключевые слова: профилактика торговли детьми, программы социально-педагогической профилактики.

Annotation. The article contains the analysis of main functions, aims, principles and stages of programs devoted to social-pedagogical prevention of trafficking in children.

Key words: prevention of trafficking in children, the programmes of social-pedagogical prophylaxis.

Постановка проблеми. Соціально-педагогічна профілактика торгівлі дітьми є важливим видом соціально-педагогічної діяльності та напрямом протидії цьому негативному феномену. Необхідність розробки та теоретичного обґрунтування основних теоретико-методологічних засад та формування концепції соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми викликана рядом зовнішніх та внутрішніх протиріч.

До зовнішніх протиріч, пов'язаних з розвитком суспільства, відносяться протиріччя між політикою держави, спрямованою на профілактичну діяльність і задекларованою в національних документах, та недостатністю практичних механізмів її реалізації; між динамікою розвитку сучасного світу, різноманіттям соціально-педагогічних проблем та консерватизмом змісту навчально-виховного процесу; між потенційними можливостями використання ресурсів усіх суб'єктів здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми та неналагодженістю механізмів співпраці й взаємодії; між наявністю соціальних стереотипів у суспільстві та реальною ситуацією з проблемою торгівлі дітьми.

До внутрішніх протиріч, які пов'язані із здійсненням соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми, відносяться протиріччя між необхідністю здійснення соціально-педагогічної профілактики та недостатньою розробленістю теоретично обґрунтованої системи такої роботи; між потенційними можливостями навчально-виховного процесу щодо реалізації профілактичних завдань і недостатньою професійною підготовкою педагогічних кадрів; між необхідністю досягнення ефективності та результативності профілактичної діяльності та несистемним впровадженням і здійсненням соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; між консерватизмом застосування форм та методів профілактичної діяльності і розвитком передових педагогічних технологій; між можливостями впровадження кращого закордонного досвіду профілактики торгівлі дітьми та недостатністю його вивчення; між необхідністю залучення соціальних педагогів до соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми в навчальних закладах та недостатньою їх кількістю відповідно до штатного розкладу.

Ці протиріччя зумовлюють природу проблеми соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми та вимагають теоретичного обґрунтування і практичного вдосконалення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми.

Аналіз останніх досліджень. Питанню соціально-педагогічної профілактики як виду соціально-педагогічної діяльності присвятили свої роботи такі науковці та дослідники як І.Д. Зверева, Г.М. Лактіонова, І.М. Трубавіна, О.А. Удалова, Н.Д. Щербак, І.О. Данченко, В.І. Ролінський, О.В. Безпалько, В.М. Оржеховська, А.Й. Капська. У них відображені наукові підходи до трактування поняття соціально-педагогічної профілактики, визначення основних цілей, видів, змісту, об'єкту та предмету діяльності, аналіз форм та методів тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, проведений аналіз наукових досліджень виявив недостатність вивчення та розробок з теми соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми. У педагогічній спадщині ця тема частково представлена у роботах І.М. Трубавіної, О.А. Удалової, Л.Г. Ковальчук.

Тому метою даної роботи є вивчення та аналіз основних теоретико-методологічних засад соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціально-педагогічна профілактика торгівлі дітьми – це процес створення умов виявлення та попередження фактів торгівлі дітьми. Він складається з системи заходів, спрямованих на здійснення впливів для формування моделей безпечної поведінки у дітей, вдосконалення роботи педагогічних працівників та інших суб'єктів, підвищення рівня обізнаності батьківської громади та соціального оточення, формування відповідного правового поля.

Основна мета соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми – створення оптимальних соціокультурних умов для попередження торгівлі дітьми, яка загрожує життю, розвитку та соціалізації особистості.

Головними функціями соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми є діагностична, прогностична, консультативна, захисна, профілактична, соціально-перетворювальна, організаційна, виховна. Відповідність завдань функціям соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми представлена у табл. 1.

Завдання соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми реалізуються в таких основних її напрямках роботи як проведення соціально-педагогічних досліджень проблеми торгівлі дітьми, здійснення науково-методичної роботи з розробки та пошуку ефективних підходів, технологій, концепцій, систем соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; організація профілактичної роботи з дітьми з питань попередження торгівлі дітьми, що базується і поєднується з правовою освітою та вихованням; просвітницька робота з батьками, соціальним оточенням; зміцнення взаємодії та співпраці з іншими суб'єктами соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; підвищення рівня кваліфікації педагогічних працівників та інших суб'єктів, вивчення та поширення передового іноземного й вітчизняного досвіду організації та здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми, розробка та видання відповідного навчально-методичного, інформаційного забезпечення; проведення моніторингу та оцінки ефективності впровадження системи заходів соціально педагогічної профілактики торгівлі дітьми тощо.

Таблиця 1

Функції та завдання соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми

Функції	Завдання соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми
1	2
Діагностична	<ul style="list-style-type: none"> – виявляти чинники, фактори, що породжують та сприяють поширенню торгівлі дітьми у конкретному соціальному середовищі; – визначати особливу групу ризику для проведення вторинної соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – визначати категорію дітей для проведення третинної профілактики торгівлі дітьми; – досліджувати спрямованість впливу соціального середовища на прийняття моделей поведінки; – визначати позитивний виховний потенціал соціального середовища; – досліджувати можливості інших потенційних суб'єктів здійснення профілактики торгівлі дітьми на всіх рівнях взаємодії (локальному, районному, обласному, національному, міжнародному);
Прогностична	<ul style="list-style-type: none"> – передбачати вплив на поведінку дитини та розвиток соціальної ситуації застосовуваних технологій соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – прогнозувати успішність впроваджуваної діяльності та необхідність своєчасного внесення змін і коректив на основі аналізу результатів спланованого та системного моніторингу діяльності; – передбачати можливі труднощі у здійсненні соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми і шляхи їх подолання;
Консультативна	<ul style="list-style-type: none"> – надавати рекомендації (поради) учням, батькам, вчителям та іншим суб'єктам з питань протидії торгівлі дітьми, – надавати необхідні соціально-педагогічні консультації дітям, які знаходяться у складних життєвих обставинах тощо; – надавати рекомендації учням, батькам, вчителям та іншим суб'єктам з питань організації та здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми;

Захисна	<ul style="list-style-type: none"> – формувати правові знання для можливості реалізації своїх прав; – забезпечувати дотримання норм охорони та захисту прав дітей; – представляти інтереси дітей у різноманітних інстанціях (службі у справах неповнолітніх, міліції, суді тощо);
Профілактична	<ul style="list-style-type: none"> – організувати, впроваджувати та розвивати систему соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – планувати профілактичні заходи, спрямовані на реалізацію визначеної державою та навчальним закладом стратегії профілактики торгівлі дітьми; – організувати та здійснювати заходи, спрямовані на попередження торгівлі дітьми; – здійснювати оцінювання успішності впровадження соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми з метою подальшого вдосконалення цієї роботи; – формувати моделі безпечної поведінки;
Соціально-перетворювальна	<ul style="list-style-type: none"> – здійснювати вплив на мінімізацію негативного впливу соціального середовища; – стимулювати позитивні моделі поведінки дітей; – розвивати здатності особистості до самовизначення, самоорганізації, самореабілітації; – здійснювати соціально-педагогічний патронаж соціально-незахищених категорій дітей та тих, що перебувають у складних життєвих обставинах; – сприяти соціальному і професійному визначенню особистості; сприяти соціальній адаптації дітей, які потерпіли від торгівлі людьми;
Організаційна	<ul style="list-style-type: none"> – сприяти впровадженню комплексного підходу в організації системи соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – налагоджувати механізми співпраці та взаємодії між різними суб'єктами здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – використовувати об'єкт-суб'єктний підхід в організації соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – здійснювати координацію діяльності й взаємодії усіх суб'єктів соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми; – організувати та сприяти організації дитячих громадських шкільних об'єднань (волонтерський рух, шкільні лекторські групи); – залучати до суспільно корисних видів діяльності; сприяти організації культурного дозвілля;
Виховна	<ul style="list-style-type: none"> – формувати толерантне ставлення до потерпілих від торгівлі дітьми; – формувати позитивну мотивацію дітей та молоді звертатись за допомогою до представників відповідних органів державної влади та неурядових організацій; – формувати відповідальну поведінку; – виховувати правову активність.

Принципами здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми є принципи соціально-педагогічної діяльності. Це „дотримання прав людини і громадянина у сфері соціальних послуг, рівні можливості в отриманні соціальних послуг, доступність соціального обслуговування, конфіденційність, наступність всіх форм соціальних послуг, адресність, пріоритет сприяння громадянам, для яких є загроза здоров'ю та життю, територіальна організація соціальних послуг, державна підтримка громадської діяльності щодо надання соціальних послуг населенню” [1, с. 64]. Т.Ф. Алексеєнко зазначає, що „провідними принципами соціально-педагогічної діяльності виступають гуманізм, демократизм, компетентність” [2, с. 49].

А.Й. Капська виділяє групу принципів, специфічних саме для соціально-педагогічної роботи. „Це, зокрема, принцип гуманізму (визнання людини найбільшою цінністю), принцип незалежності (приналежність права будь-кому на допомогу), принцип клієнтоцентризму (визнання пріоритету прав клієнта в усіх випадках), принцип опори (максимальне врахування потенційних можливостей людини), принцип толерантності, принцип конфіденційності та принцип максимізації (оптимальне використання всіх видів ресурсів при вирішенні проблем клієнта)”.

Слід зазначити, що деякі з принципів мають особливе значення саме для соціально-педагогічної профілактики.

Повага, охорона та захист прав людини і прав дитини. Торгівля дітьми розглядається як грубе порушення прав дитини. Це сучасна форма рабства, що перекреслює всі досягнення людства та тягне цивілізацію знову на нижчі ступені розвитку. Це форма насильства, яке може здійснюватись по відношенню до дитини незалежно від віку, статі, національності чи якихось інших ознак, і яке впливає на розвиток дитини.

Дотримання даного принципу при здійсненні соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми дозволяє вплинути на формування у дитини усвідомлення власних гідності, прав і обов'язків, захищеності з боку держави та закону, сприяє формуванню правової культури та, зокрема, правової активності.

Адресність надання допомоги та підтримки. Інформаційна допомога дитині в розвитку її творчої індивідуальності, почуття людської гідності, розуміння свого місця та ролі в суспільстві відіграє вирішальну роль в процесі соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми. Даний принцип сприяє врахуванню особливих інформаційно-освітніх потреб кожної цільової групи об'єктів, визнаючи їх вихідними для розвитку та моделювання системи соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми та досягненню очікуваного результату – підвищення рівня обізнаності з проблемою торгівлі дітьми, формуванню навичок безпечної та відповідальної поведінки.

Ідея даного принципу полягає у необхідності відкриття перспектив самореалізації та розвитку кожній дитині. Це однаково стосується сфери навчально-виховної діяльності і дозвілля. Особливо важливою є необхідність ідентифікації майбутньої професійної визначеності, діагностика нахилів та інтересів до певних видів професійної діяльності разом з отриманням базових практичних знань та вмінь. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом опори, тобто використання та зміцнення потенційних можливостей дитини, заохочення до саморозвитку.

Комплексність. Торгівля дітьми – одне з порушень прав дитини. Це явище тісно пов'язане з дотичними порушеннями прав дитини, такими як насильство та жорстоке поводження, експлуатація дитячої праці, сексуальна експлуатація, дитяча порнографія та проституція тощо. Всі ці явища мають багато спільних чинників, схожі за своєю суттю та наслідками для подальшого розвитку дитини. Тому профілактична діяльність з однієї проблеми позитивно впливає на профілактичну діяльність з іншої. Наприклад, деякі правила безпечної поведінки для уникнення ситуацій жорстокого поводження чи насильства перегукуються з правилами безпечної поведінки для уникнення ситуацій торгівлі дітьми. Враховуючи це, можна стверджувати, що деякі профілактичні заходи доцільно проводити, об'єднуючи тематику.

Система заходів соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми має свої етапи, це впливає на ефективність здійснення такої роботи. Основними етапами реалізації системи заходів соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми є соціальне замовлення, концептуально-стратегічний, операційний, аналітичний.

Соціальне замовлення. Проблема торгівлі дітьми визнається актуальною для українського суспільства на державному рівні на основі проведених досліджень та аналізу результатів роботи відповідних органів державної влади та неурядових організацій. Проголошується необхідність формування дій у відповідь. Попередження торгівлі дітьми визначається як один з пріоритетних напрямів протидії цьому грубому порушенню прав дитини. Іншими словами, формується соціальне замовлення на державному рівні здійснення профілактики торгівлі дітьми.

Концептуально-стратегічний. Визначаються основні концептуальні засади здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми. Будується відповідно до визначеної концепції стратегія здійснення соціально-профілактичної роботи – вибір пріоритетів, побудова системи, формування цілей та завдань, розробка відповідних технологій. Відбувається планування та затвердження видів профілактичної діяльності, підбір методів, прийомів, форм соціально-педагогічної профілактики. Прогнозування впливу розробленої концепції та стратегії на умови попередження торгівлі дітьми.

Операційний. Практичне впровадження розроблених теоретико-методологічних положень. Організація та здійснення запланованих заходів. Управління процесом соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми. Координація зусиль суб'єктів соціально-педагогічної профілактики. Здійснення моніторингу та поточної оцінки успішності впровадження обраної стратегії.

Аналітичний. Оцінювання успішності здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми за отриманими результатами проведеної діяльності. Напрацювання рекомендацій для подальшого здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми.

На рівні окремого навчального закладу ці етапи можуть модифікуватись відповідно до обраної стратегії здійснення соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми.

Висновки та перспективи. Вивчення і дослідження теми соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми викликано цілою низкою актуальних зовнішніх та внутрішніх протиріч. Соціально-педагогічна профілактика торгівлі дітьми є важливою складовою соціально-педагогічної роботи, яка передбачає впровадження системи заходів, спрямованих на створення сприятливих умов виявлення та попередження торгівлі дітьми. Функції, завдання, принципи і етапи реалізації програм соціально-педагогічної профілактики торгівлі дітьми визначаються метою діяльності.

Література

1. Соціальна педагогіка: Навч. посіб. / За ред. А.Й. Капської. – К., 2000. – С. 64.
2. Соціальна педагогіка: Теорія і технології: Підручник / За ред. І.Д. Зверєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 49.
3. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Навч.-метод. посіб. / За ред. К.Б. Левченко, І.М. Трубавіної, І.І. Цушка. – К.: Купріянова, 2007. – С. 126 – 131.

УДК 371.13

Л.А. Колбіна

КРИТЕРІЙ, ПОКАЗНИКИ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ СОЦІАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Анотація. У статті охарактеризовані критерії, показники та рівні сформованості соціально-ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: соціально-ціннісні орієнтації, майбутні учителі початкової школи.

Аннотация. В статье дана характеристика критериев, показателей и уровней сформированности социально-ценностных ориентаций у будущих учителей начальной школы.

Ключевые слова: социально-ценностные ориентации, будущие учителя начальной школы.

Annotation. The characteristics of criteria, the indexes and levels of social values orientation in future teachers of senior school formation are given in the article.

Key words: social values orientation, future teachers of senior school.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими теоретичними чи практичними завданнями обумовлена потребою визначити на основі теоретичного аналізу критерії та показники, охарактеризувати рівні підготовленості майбутніх учителів початкової школи до формування соціально-ціннісних орієнтацій у молодших школярів, визначення яких є запорукою формування професіоналізму соціального педагога.